



نقد کتاب

نقد ۱۲۹ عنوان کتاب «طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور» طرحی برای شناخت بهتر سرزمین ایران

علی اصغر معصومی^۱ و مهدی فرحپور^۲

● مقدمه

با افزایش جمعیت، رشد زندگی شهرنشینی و توسعه صنعتی، به تدریج اندیشه استعدادیابی و کشف کاربری اراضی ذهن اندیشمندان را به خود معطوف کرد. هومبولت (Humboldt) در سال ۱۸۰۰ با پرواز با بالن از فراز آسمانها و با سفرهای مکرر در اروپا و به ویژه آمریکای لاتین و هند، با عبور از اقیانوسها دریافت که پوشش زمین در یک قاره و همچنین قاره‌های مختلف، متفاوت است. او مشاهدات خود را با روشنفکران وقت و دانشمندان مطرح کرد و با ارائه تصاویر و شواهد پیام خود را به‌دقت انتقال داد. از آن پس دانش جغرافیای گیاهی نسج گرفت و هر یک از کشورهای اروپایی به تلاش برای تدوین قواعد مربوط به پراکنش گیاهان و جغرافیای گیاهی به صورت محلی، منطقه‌ای و حتی قاره‌ای اهتمام ورزیدند و سرانجام نقشه‌های متعددی در زمینه‌های جغرافیای گیاهی، پوشش گیاهی، جوامع گیاهی و ریختار گیاهی تولید شد. در ایران نیز نقشه‌های متعددی در زمینه‌های زمین‌شناسی، خاک‌شناسی، حاصلخیزی خاک و پوشش‌های گیاهی، دما، باران، تبخیر و غیره تهیه و تولید شد. ساختار جغرافیای گیاهی خاورمیانه (زهری، ۱۹۶۳)، شالوده جغرافیای گیاهی ایران (زهری، ۱۹۷۳)، نقشه دامنه جنوبی ارتفاعات پست کوه‌های البرز (فرای، کورش‌نر و پروپست، ۱۹۸۵)، پوشش حوضه‌های آبریز مهارلو در شیراز (راینهارد، کارل و فرای، ۱۹۷۷)، خطوط اصلی نقشه پوشش‌های گیاهی (ترگوبوف و مبین، ۱۹۶۹)، نقشه پوشش گیاهی ایران (دفتر مهندسی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۸۰)، نقشه رویش‌های کوه‌های زاگرس مرکزی (ولف‌گان و کرامر، ۱۹۸۴) و جنگل‌های طبیعی و گیاهان چوبی ایران



۱- استاد پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: maassoumi@rifr-ac.ir

۲- دانشیار پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

(بویک)

۱۹۵۱ و گابریل، ۱۹۲۹ و ۱۹۳۳)

که به تدریج منتشر شدند، دیدگاه‌ها را در مورد وضعیت پوشش‌های گیاهی، ریختارها و جوامع گیاهی ایران، روشن و روشن‌تر کردند.

از آغاز شکل‌گیری افکار تولید و انتشار نقشه‌های پوشش گیاهی تا به امروز، نقشه‌ها با یکدیگر تفاوت‌هایی را نشان می‌دهند و به تدریج در انعکاس وضعیت پوشش‌های گیاهی و روند تدریجی تغییرات آنها توانمندتر شده‌اند. با ارائه برنامه راهبردی تحقیقات منابع طبیعی با عنوان «در جستجوی استراتژی تحقیقات منابع طبیعی» (شامخی، ۱۳۶۷) و نیز توسعه تحقیقات منابع طبیعی با عنوان «استراتژی تحقیقات منابع طبیعی» (معصومی، ۱۳۶۸)، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور در این اندیشه بود که به پیروی از نقشه‌های پیشین و با مشاهدات میدانی دوباره به منظور مکان‌یابی ایستگاه‌ها و پایگاه‌های تحقیقاتی از یک سو و آشنایی کلیه کارشناسان با سرزمین از سوی دیگر تهیه نقشه پوشش گیاهی کشور را در دستور کار قرار دهد.

از آنجا که کشور ایران از نظر توپوگرافی، اقلیم و پوشش گیاهی دارای تنوع بسیار زیادی است، در آبان‌ماه ۱۳۶۷ به منظور دستیابی به مبانی اولیه، دکتر آهنگ کوثر، دکتر بهروز ملک‌پور، دکتر علی اصغر معصومی و مهندس پرویز باباخانلو سفری کوتاه به دامنه‌های ارتفاعات منطقه گرم‌دره داشتند و با مشاهده وضعیت طبیعت در آن منطقه، بحث‌های چالشی پیرامون پروتکل اجرای عملیات آغاز شد. سپس از کارشناسان استان‌ها دعوت شد و موضوع مورد بحث کارشناسی قرار گرفت. مقرر شد نخست موضوع در استان گلستان با مسئولیت دکتر عباسعلی سندگل انجام شود و در ضمن کار بررسی‌های تکمیلی برای طراحی طرح پایه صورت گیرد. این مهم آغاز شد و سرانجام تفکر «طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور» به‌عنوان طرح پایه مورد توافق کارشناسی قرار گرفت. پس از بررسی‌های همه‌جانبه، با تجربیات گیاه‌شناسی، اکولوژی، مرتع، جنگل و غیره طرح تصویب شد و به مرحله اجرا درآمد. اجرای طرح با مسئولیت دکتر

بهروز ملک‌پور آغاز

شد. دو سال بعد از آغاز طرح، مهندس مسعود

شکوئی که در ابتدا در امر تهیه نقشه‌های مربوط به طرح در ستاد مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور با وی همکاری می‌کرد، مسئولیت اجرای آن را به عهده گرفتند. مهندس شکوئی تا سال ۱۳۸۵ که بازنشسته شدند، عهده‌دار این مسئولیت بودند. بعد از بازنشستگی وی، مهندس محمد فیاض که تجربه اجرای طرح را در استان‌های لرستان، سیستان و بلوچستان (خاش) و خراسان شمالی (بجنورد و غلامان) داشتند، تا پایان طرح مسئولیت اجرای آن را عهده‌دار شدند.

طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور با به‌کارگیری ۳۸ نفر عضو هیئت علمی و ۳۶ نفر کارشناس ارشد به‌عنوان مجری و ۲۰ نفر گیاه‌شناس و ۴۰ نفر کارشناس به‌عنوان همکار در مراکز تحقیقات استان‌ها و ستاد مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور آغاز شد. در این راستا برای کلیه کارشناسان ستاد و مراکز در زمینه‌های جنگل، مرتع و بیابان دوره آموزشی و میدانی به‌مدت یک ماه در همدان برگزار شد. این طرح از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۵ به مدت ۲۸ سال طبق جدول‌های ۱ تا ۳ در مقاطع زمانی متفاوت و در استان‌ها و مناطق مختلف کشور به مرحله اجرا درآمد و نتایج آن چاپ شد.

انتشار مسلسل گزارش‌های طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور از ابتدا (۱۳۶۷) براساس شیتهای سازمان نقشه‌برداری بر مبنای سیستم مختصات جغرافیایی UTM (شکل ۱) و در مقیاس ۱:۲۵۰۰۰۰ مورد نظر بود و پس از تکمیل شیت‌ها (شیت‌های لار، داراب، اهر، کبودرآهنگ، چاه‌بهار- گواتر و رشت که هنوز چاپ نشده است) گزارش‌های استانی مورد توجه قرار گرفت. قابل ذکر اینکه گزارش‌های استان‌های قزوین، کهگیلویه و بویراحمد، کرمانشاه، لرستان، کردستان و گلستان از ابتدا به‌صورت استانی با شیوه‌نامه قدیمی به چاپ رسید، اما در بقیه استان‌ها گزارش‌های استانی با شیوه‌نامه جدید چاپ شد. در حال حاضر، گزارش استان‌های یزد، ایلام، بوشهر، تهران، خراسان شمالی، خوزستان، زنجان، سمنان، قم، مرکزی، همدان و چهارمحال و بختیاری چاپ شده و گزارش‌های استان‌های مازندران، گیلان، فارس و اصفهان نیز در دست چاپ است. در نتیجه، تاکنون ۱۱۱ جلد به‌صورت شیتی و ۱۸ جلد به‌صورت استانی و در قطع رحلی (در مجموع ۱۲۹ جلد) منتشر شده است. نکته مهم اینکه در برخی از شیت‌ها (شیت‌های مرزی) که وسعت کوچکی را شامل می‌شد، شیت مورد نظر با شیت دیگری به‌صورت تلفیقی چاپ شد (مانند چاه‌بهار- گواتر، پیشین- پنج‌گور و سراوان- کوهک).

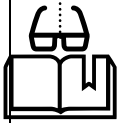
اطلاعات تولیدشده در یک فرآیند چندگانه از گیاه‌شناسان،



جدول ۱- فهرست انتشارات طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور تا پایان سال ۱۳۹۵

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	نویسنده/گان	وسعت (هکتار)
۱	پوشش گیاهی منطقه کرمان و رفسنجان	۱۳۶۹	احمد ناصری	۳,۱۸۴,۰۰۰
۲	پوشش گیاهی منطقه یزد و اردکان	۱۳۶۹	ناصر باغستانی	۷۸۰,۴۰۰
۳	پوشش گیاهی خوانسار و فریدن	۱۳۷۱	مصطفی سعیدفر	۹۱۱,۳۰۰
۴	شناسایی جوامع جنگلی و نقشه پوشش گیاهی شهرستان بانه - کردستان	۱۳۷۱	محمد فتاحی	۱۳۲,۰۰۰
۵	پوشش گیاهی منطقه مشهد	۱۳۷۴	فریده تقفی خادم	۱,۴۷۵,۱۸۰
۶	تیپ‌های گیاهی منطقه بجنورد و غلامان	۱۳۷۴	محمد فیاض	۱,۳۲۶,۸۴۰
۷	پوشش گیاهی منطقه سبزوار	۱۳۷۵	حسن امیرآبادی‌زاده	۱,۴۹۳,۰۰۰
۸	پوشش گیاهی منطقه سرخس	۱۳۷۵	مصطفی رضائی	۸۱۰,۴۰۰
۹	پوشش گیاهی منطقه انزلی و خلخال	۱۳۷۶	غلامحسین کریمی	۱,۴۸۲,۴۰۰
۱۰	پوشش گیاهی منطقه تربت حیدریه	۱۳۷۶	اصغر یاریاب	۱,۴۷۷,۱۲۵
۱۱	پوشش گیاهی منطقه اصفهان	۱۳۷۶	مصطفی سعیدفر - مصطفی نوروزی	۱,۵۳۴,۹۷۸
۱۲	پوشش گیاهی منطقه خوی و سلماس	۱۳۷۷	سرگون ادیشو	۶۵۶,۵۰۰
۱۳	پوشش گیاهی منطقه بم	۱۳۷۸	احمد ناصری	۱,۶۱۰,۰۰۰
۱۴	پوشش گیاهی منطقه دامغان و شاهرود	۱۳۷۸	حسین عزالدین	۹۸۳,۰۰۰
۱۵	پوشش گیاهی منطقه اهواز و دشت آزادگان	۱۳۷۸	حسین صالحی	۱,۸۷۵,۰۰۰
۱۶	پوشش گیاهی منطقه سیرجان	۱۳۷۸	احمد ناصری	۱,۶۱۰,۰۰۰
۱۷	پوشش گیاهی منطقه اردکان - میبد	۱۳۷۸	کاظم دشتکیان	۱,۵۶۱,۰۰۰
۱۸	پوشش گیاهی منطقه کاشان	۱۳۷۸	مهدی افتخاری	۱,۵۴۴,۰۰۰
۱۹	پوشش گیاهی منطقه فردوس	۱۳۷۹	محمدتقی کاشکی	۱,۵۲۶,۰۰۰
۲۰	پوشش گیاهی منطقه خاش	۱۳۷۹	محمد فیاض	۱,۶۳۵,۰۰۰
۲۱	پوشش گیاهی منطقه قوچان - دره‌گزر	۱۳۷۹	حسن امیرآبادی‌زاده	۶۱۸,۵۲۰
۲۲	پوشش گیاهی منطقه گناوه	۱۳۷۹	جواد رشیدی	۵۰۵,۲۰۰
۲۳	پوشش گیاهی منطقه کاشمر	۱۳۷۹	اسماعیل فیله‌کش	۱,۵۰۲,۰۰۰
۲۴	تیپ‌های گیاهی منطقه آشنخانه	۱۳۷۹	قنبرعلی شاد	۱,۱۴۲,۰۰۰
۲۵	تیپ‌های گیاهی منطقه یزد	۱۳۸۰	ناصر باغستانی - کاظم دشتکیان	۱,۵۷۱,۵۰۰
۲۶	تیپ‌های گیاهی منطقه آبادان	۱۳۸۱	حسین صالحی	۱,۴۱۶,۰۰۰
۲۷	پوشش گیاهی منطقه آباده	۱۳۸۱	کاظم دشتکیان	۱,۵۸۵,۷۰۰
۲۸	تیپ‌های گیاهی منطقه سبزواران	۱۳۸۱	احمد ناصری	۱,۶۲۸,۰۰۰
۲۹	پوشش گیاهی منطقه ترود	۱۳۸۲	حسین عزالدین	۱,۵۰۳,۸۰۰
۳۰	پوشش گیاهی منطقه طیس	۱۳۸۲	غلامرضا قادری	۱,۵۴۴,۰۰۰
۳۱	پوشش گیاهی منطقه تایباد و شاه رخت	۱۳۸۲	علیرضا زارع	۱,۵۲۹,۳۰۰
۳۲	تیپ‌های گیاهی منطقه خور و بیابانک	۱۳۸۲	مهدی افتخاری	۱,۵۴۹,۴۰۰
۳۳	پوشش گیاهی منطقه سراوان	۱۳۸۲	سیدهادی هاشمی	۱,۵۵۵,۶۸۳
۳۴	تیپ‌های گیاهی منطقه کرج	۱۳۸۲	حسین قره‌داغی	۱,۵۰۲,۰۰۰
۳۵	پوشش گیاهی منطقه ایرانشهر	۱۳۸۲	علی‌اکبر عامری	۱,۶۴۳,۹۰۰
۳۶	تیپ‌های مرتعی منطقه تهران	۱۳۸۲	رضا حبیبی	۱,۵۰۲,۰۰۰
۳۷	تیپ‌های گیاهی منطقه انارک	۱۳۸۲	مهدی افتخاری	۱,۵۵۰,۰۰۰
۳۸	تیپ‌های مرتعی منطقه ماکو (نخجوان - اقدیر)	۱۳۸۲	سرگون ادیشو	۵۵۴,۵۲۶

۱۴۹۸،۲۰۰	کیان نجفی تیره شبانکاره	۱۳۸۲	تیپ‌های مرتعی منطقه بندرعباس	۳۹
۱۵۰۲،۰۰۰	مسعودمحمد علیا	۱۳۸۲	تیپ‌های گیاهی منطقه سمنان	۴۰
۷۰۲،۲۰۰	سرگون ادیشو	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه ارومیه - نازلو	۴۱
۱۵۶۲،۰۰۰	علی میرحسینی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه آبدوقی	۴۲
۱۵۳۳،۰۰۰	محمدتقی فیضی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه جندق	۴۳
۱۵۷۹،۲۰۰	مرتضی خداقلی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه سمیرم	۴۴
۱۵۷۶،۳۰۰	محمد ابوالقاسمی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه راور - بهاباد	۴۵
۱۵۳۳،۰۰۰	عباس کیانی‌پور	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه آران	۴۶
۱۶۱۰،۰۰۰	احمد ناصری	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه نیریز	۴۷
۱۵۲۳،۰۰۰	سیدمهدی ادنانی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه قم - اراک	۴۸
۱۶۴۳،۹۰۰	غلامرضا سنجرى	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه هامون جازموریان	۴۹
۱۵۶۲،۰۰۰	مهدی افتخاری	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه نائین	۵۰
۱،۲۹۱،۳۰۰	حمیدرضا میرداوودی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه خمین - کمیجان	۵۱
۱۵۹۶،۰۰۰	احمد ناصری	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه شهربابک - هرات	۵۲
۱۵۶۳،۳۰۰	رحمان اسدی‌پور	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه بشاگرد - طاهروئی	۵۳
۱۵۶۲،۰۰۰	مسعود عباسی	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه بیرجند	۵۴
۱۵۳۳،۰۰۰	حسین عزالدین	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه کوه گوگرد	۵۵
۱،۶۲۷،۴۷۰	غلام‌عباس قنبریان	۱۳۸۳	تیپ‌های گیاهی منطقه جهرم	۵۶
۱،۲۰۴،۳۳۰	محمدعلی عسکرزاده	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه تربت جام	۵۷
۱۵۲۷،۰۰۰	غلامرضا قادری	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه دستگردان	۵۸
۱۵۴۶،۷۰۰	حسن احمدنژاد	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه قاین	۵۹
۱۵۰۶،۶۰۰	محمود یوسفی	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه باغستان	۶۰
۱،۱۲۹،۸۰۰	سرگون ادیشو	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه مهاباد	۶۱
۸۱۱،۰۰۰	سیدابراهیم موسوی آلاشلو	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه گزیک	۶۲
۱،۶۲۵،۳۰۰	احمد ناصری	۱۳۸۴	تیپ‌های گیاهی منطقه حاجی‌آباد	۶۳
۱،۶۶۲،۴۰۰	احمد ناصری	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه میناب	۶۴
۱،۳۰۰،۲۰۰	محمدرضا صبح‌خیزی	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه زابل	۶۵
۱۵۶۲،۵۰۰	حسین صالحی	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه دزفول	۶۶
۱۵۶۲،۲۰۰	محمد محمدی	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه خور و نای بند	۶۷
۱۵۸۱،۶۰۰	اصغر پاریاب	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه نهبندان (چاوک)	۶۸
۱،۴۹۰،۶۰۰	عباس علی‌آبادی	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه میامی	۶۹
۱۵۹۰،۲۰۰	محمد طیبی خرمی	۱۳۸۵	تیپ‌های گیاهی منطقه اقلید	۷۰
۱،۲۸۷،۰۶۸	محمدرضا صبح‌خیزی	۱۳۸۶	تیپ‌های گیاهی منطقه زاهدان	۷۱
۱۵۶۰،۲۴۳	محمدرضا صبح‌خیزی	۱۳۸۶	تیپ‌های گیاهی منطقه دریاچه هامون	۷۲
۱۵۲۸،۶۲۶	اصغر پاریاب	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه گناباد	۷۳
۱،۶۱۳،۱۱۶	علی خلیلی	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه شیراز	۷۴
۱،۶۵۸،۶۲۸	محمدرضا صبح‌خیزی	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه نیکشهر	۷۵
۱،۱۳۸،۴۸۱	محمدرضا صبح‌خیزی	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه پنبشین	۷۶
۱۵۴۵،۹۲۰	غلامرضا حسینی بمرود	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه بشرویه	۷۷



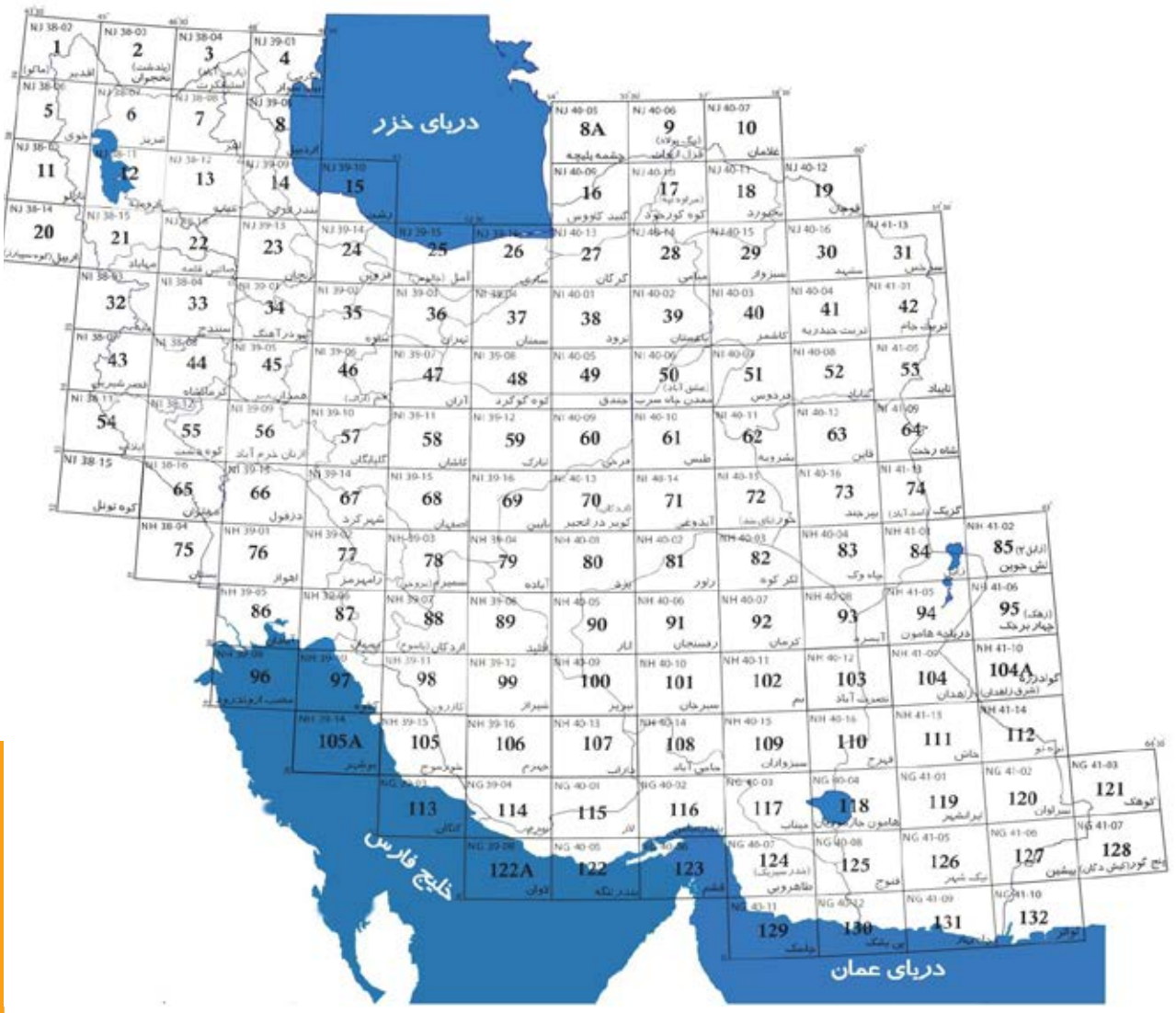
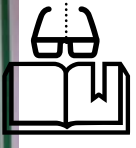
۱۶۱۱۱۴۵۴	مرتضی خدافل	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه کازرون	۷۸
۱۰۵۲۸۸۷۹	مصطفی زارع	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه همدان	۷۹
۹۰۲۰۹۴۳	رحمان اسدیپور	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه بی‌شک	۸۰
۴۴۸۰۵۹۱	رحمان اسدیپور	۱۳۸۷	تیپ‌های گیاهی منطقه جاسک	۸۱
۱۰۵۹۷۳۸۵	محمد رضا صبح‌خیزی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه آیسرد	۸۲
۱۰۴۹۶۰۵۷۶	حمید هویزه	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه خورموج	۸۳
۷۲۷۰۵۲۵	مسعود علیها	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه زره‌نو	۸۴
۱۰۳۵۶۰۵۶۸	محمد رضا نجیب‌زاده	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه تبریز	۸۵
۵۲۳۰۵۶۶	جابر شریفی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه اردبیل و آستارا	۸۶
۱۰۵۹۱۰۵۹۳	محمد تقی فیضی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه یاسوج (اردکان)	۸۷
۱۰۵۰۸۰۹۸۴	مرتضی خدافل	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه بهبهان	۸۸
۱۰۴۹۰۰۸۷۸	سید فرهاد ابطحی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه زنجان	۸۹
۱۰۶۵۷۰۸۲۲	محمد رضا صبح‌خیزی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه فنوج	۹۰
۹۶۰۰۹۱۸	حسن قلیچ‌نیا	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه آمل	۹۱
۱۴۸۰۹۲۴	جابر شریفی	۱۳۸۸	تیپ‌های گیاهی منطقه بيله‌سوار	۹۲
۶۲۷۰۰۹۵	ماشالله محمدپور	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه ایلام	۹۳
۱۰۲۲۰۰۵۴۱	محمد اکبرزاده	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه ساری	۹۴
۱۰۴۹۲۰۵۰۱	سرگون ادیشو	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه صائین‌قلعه	۹۵
۱۰۵۷۸۰۶۴۴	محمد محمدی	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه لکرکوه	۹۶
۹۲۸۰۵۱۰	ماشالله محمدپور	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه دهلران	۹۷
۱۰۵۴۷۰۱۰۸	جعفر حسین‌زاده	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه کوه‌دشت	۹۸
۱۰۴۵۴۰۸۱۷	حمید هویزه	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه بیرم	۹۹
۱۵۹۰۳۸۱	بهنام حمزه	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه قشم	۱۰۰
۱۰۵۷۹۰۶۹۷	مسعود برهانی	۱۳۸۹	تیپ‌های گیاهی منطقه رامهرمز	۱۰۱
۱۰۶۱۳۰۳۳۶	ایرج اخلاص‌پور	۱۳۹۰	تیپ‌های گیاهی منطقه نصرت‌آباد	۱۰۲
۵۹۳۰۸۳۸	رحمان اسدیپور	۱۳۹۰	تیپ‌های گیاهی منطقه بندرلنگه	۱۰۳
۱۰۴۳۱۰۷۱۵	محمود یوسفی	۱۳۹۰	تیپ‌های گیاهی منطقه قزوین (دیلمان)	۱۰۴
۱۰۵۶۲۰۵۳۴	حمزه‌علی شیرمردی	۱۳۹۰	تیپ‌های گیاهی منطقه شهرکرد	۱۰۵
۴۸۶۰۴۸۳	رسول رنگ‌آوران	۱۳۹۰	تیپ‌های گیاهی منطقه پارس‌آباد	۱۰۶
۱۰۶۲۸۰۶۱۷	احمد ناصری	۱۳۹۱	تیپ‌های گیاهی منطقه فخرج	۱۰۷
۱۵۹۰۵۷۳	حمید هویزه	۱۳۹۱	تیپ‌های گیاهی منطقه لاوان	۱۰۸
۱۰۴۷۰۰۶۷۰	علیرضا موسوی	۱۳۹۱	تیپ‌های گیاهی منطقه ارومیه	۱۰۹
۲۶۰۰۶۲۴	حمید هویزه	۱۳۹۱	تیپ‌های گیاهی منطقه کنگان	۱۱۰
۱۰۴۷۱۰۳۱۰	محمد رضا نجیب‌زاده	۱۳۹۲	تیپ‌های گیاهی منطقه میانه	۱۱۱

جدول ۲- فهرست کتاب‌ها منتشر نشده طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور

ردیف	نام کتاب	سالی که قرار بود انتشار یابد	نویسنده	وسعت (هکتار)
۱۱۲	تیپ‌های گیاهی منطقه اهر	۱۳۸۵	مرحوم علی اکبرزاده	۱,۵۲۰,۰۰۰
۱۱۳	تیپ‌های گیاهی منطقه داراب	۱۳۸۷	محمد طیبی خرمی	۱,۶۳۰,۰۰۰
۱۱۴	تیپ‌های گیاهی منطقه چاه بهار- گواتر	۱۳۸۹	مجید آسیایی	۱,۲۲۰,۰۰۰
۱۱۵	تیپ‌های گیاهی منطقه کبودرآهنگ	۱۳۹۱	حسن کابلی	۱,۵۱۰,۰۰۰
۱۱۶	تیپ‌های گیاهی منطقه لار	۱۳۹۱	کیان نجفی تیره شبانکاره	۱,۶۴۰,۰۰۰
۱۱۷	تیپ‌های گیاهی منطقه رشت	۱۳۹۲	حسن امیرآبادی زاده	۳۵۷,۳۴۰

جدول ۳- فهرست کتاب‌های استانی منتشر شده طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	نویسنده/گان	وسعت (هکتار)
۱	تیپ‌های گیاهی استان لرستان	۱۳۶۹	ناصر انصاری- مسعود شکوئی	۲,۷۶۴,۰۰۰
۲	تیپ‌های گیاهی منطقه گرگان و گنبد (استان گلستان)	۱۳۶۹	عباسعلی سندگل	۲,۰۸۱,۵۰۰
۳	تیپ‌های گیاهی استان کردستان	۱۳۷۸	فرهنگ قصریانی	۲,۸۸۱,۷۴۸
۴	تیپ‌های گیاهی استان قزوین	۱۳۸۰	سیدفرهاد ابطحی	۱,۵۸۲,۰۰۰
۵	تیپ‌های گیاهی استان کهگیلویه و بویراحمد	۱۳۸۱	سیدابراهیم کاظمی	۱,۶۲۴,۰۰۰
۶	تیپ‌های گیاهی استان کرمانشاه	۱۳۸۲	محمد قیطوری	۲,۴۶۲,۲۶۲
۷	تیپ‌های گیاهی استان چهارمحال و بختیاری	۱۳۹۰	محمد فیاض	۱,۶۳۲,۸۳۵
۸	تیپ‌های گیاهی استان تهران	۱۳۹۱	محمد فیاض	۱,۳۶۹,۲۴۶
۹	تیپ‌های گیاهی استان مرکزی	۱۳۹۱	حمیدرضا میرداوودی	۲,۹۱۷,۱۷۸
۱۰	تیپ‌های گیاهی استان بوشهر	۱۳۹۴	حمید هویزه	۲,۲۴۲,۷۶۲
۱۱	تیپ‌های گیاهی استان قم	۱۳۹۴	سیدمهدی ادنانی	۱,۱۵۰,۸۹۵
۱۲	تیپ‌های گیاهی استان ایلام	۱۳۹۴	ماشاله محمدپور	۱,۹۷۲,۸۷۹
۱۳	تیپ‌های گیاهی استان خوزستان	۱۳۹۴	حمید هویزه	۶,۳۰۸,۱۴۰
۱۴	تیپ‌های گیاهی استان خراسان شمالی	۱۳۹۴	محمد فیاض	۲,۸۲۲,۸۳۰
۱۵	تیپ‌های گیاهی استان سمنان	۱۳۹۴	محمد فیاض	۹,۷۴۹,۰۹۲
۱۶	تیپ‌های گیاهی استان یزد	۱۳۹۴	ناصر باغستانی میبیدی	۱۲,۹۲۹,۷۶۱
۱۷	تیپ‌های گیاهی استان زنجان	۱۳۹۴	فرهاد آقاجانلو	۲,۲۱۵,۶۹۸
۱۸	تیپ‌های گیاهی استان همدان	۱۳۹۵	رستم خلیفه‌زاده	۱,۹۴۶,۸۲۴



شکل ۱- نقشه اجرای طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور بر مبنای نقشه‌های سازمان نقشه‌برداری کشور

خاک‌شناسان و سایر متخصصان مهر تأیید می‌گرفت و سپس به رشته تحریر درمی‌آمد. یک گروه ویرایش فنی و یک گروه ویرایش ادبی کتاب‌ها را انجام می‌دادند و هماهنگ‌کننده ملی نیز با مرور چندباره آن اجازه انتشار را دریافت می‌کرد. هر طرح دارای یک خلاصه گزارش به همراه دو جدول کاربری و تیپ‌های گیاهی با توضیحات ارتفاع، اقلیم، بارندگی و مساحت هر تیپ است که خواننده با خواندن آن می‌تواند از منطقه مورد نظر یک تصویر کلی در زمینه کاربری‌های مختلف موجود و تیپ‌های گیاهی با مشخصات یادشده به دست آورد. در گزارش‌های این طرح منابع استفاده شده نیز ذکر شده و همچنین در انتهای هر گزارش، چکیده انگلیسی موجود است. کلیه گزارش‌ها جزو انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور محسوب می‌شوند.

مجلدات اولیه با کیفیت پایین، به صورت گزارش‌های سیمی تا حدود ۵۰ صفحه، با تصاویر سیاه و سفید و شمارگان ۳۰۰ تا ۵۰۰ نسخه و فاقد شابک چاپ شدند. در میانه کار گزارش‌ها با انجام صحافی، به نسبت آراسته‌تر شده و شمارگان به حدود ۲۰۰۰ نسخه افزایش یافت و شماره شابک نیز در آنها درج شد. در شماره‌های بعدی کیفیت چاپ با استفاده از کاغذ مرغوب به مراتب بهتر شد و با شمارگان ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ نسخه و ذکر شابک و گهگاهی با تصاویر رنگی چاپ انجام شد. گزارش‌های مربوط به برخی مناطق مانند یاسوج، لاوان، قشم، اقلید، بهبهان و رامهرمز با

نقشه، تصاویر رنگی گیاهان منطقه و جداول متعدد از گزارش‌های مفصل بود که تا ۲۳۹ صفحه نیز رسیده است. با احتساب ۵ جلدی که آماده چاپ است در مجموع از مساحت ۱۶۳,۵۸۰,۸۰۰ هکتار تعیین کاربری شده و تفاوت موجود مربوط به سطح آب‌های سرزمینی است که نیاز به تعیین کاربری نداشته‌اند. همچنین عملیات تیپ بندی در سطح ۹۰,۲۰۰,۱۵۱ هکتار انجام شده است که این میزان تقریباً برابر ۵۵ درصد از مساحت کل کشور است.

از آنجا که نقد ۱۲۹ جلد کتاب طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور در این مقوله نمی‌گنجد لذا به نقد چند جلد از مجلدات ابتدایی، میانی و انتهایی پرداخته می‌شود. اولین جلد از این مجموعه کتاب‌ها توسط دکتر عباسعلی سنگدل و با همکاری رضا عارفیان و مسعود شکوئی در منطقه گرگان و گنبد در سال ۱۳۶۸ به مرحله اجرا درآمد و گزارش آن سال ۱۳۶۹ با شماره انتشار ۱۳۶۴-۶۹ منتشر شد. در این اثر با پیمایش و طبیعت‌گردی و شناسایی گیاهان، مطالعات تیپولوژی براساس فیزیونومی انجام گرفت و اطلاعات روی نقشه ۱:۵۰۰۰۰ پیاده و مرز تیپ‌های گیاهی در حدّ توان مشخص شد. در مرحله بعد، نقشه به دست آمده با نقشه تیپولوژی، ارزیابی اراضی، نقشه خطوط هم‌باران، نقشه خطوط هم‌تبخیر، نقشه خاک‌های ایران، نقشه اقلیم‌های حیاتی و نقشه حاصلخیزی خاک (جلدهای بعدی) تطبیق یافت که در آن علائم گوناگونی



شکل ۲: تیپ گیاهی *Prosopis cineraria*- *Ziziphus spina christi* - *Hammada salicornica* در بوشهر



شکل ۳- تیپ گیاهی *Astragalus microcephalus - Festuca ovina* در زنجان



شکل ۴- تیپ گیاهی *Astragalus microcephalus - Stipa barbata* در زنجان



شکل ۵- تیپ *Quercus persica - Amygdalus scoparia* در خوزستان



شکل ۶- تیپ گیاهی *Alhagi camelorum - Aeluropus littoralis* در قم



شکل ۷- تیپ گیاهی *Artemisia sieberi* - *Scariola orientalis* در مرکزی



شکل ۸- تیپ گیاهی *Artemisia aucheri* - *Rheum ribes* در مرکزی



شکل ۱۱- تیپ گیاهی *Festuca ovina - Bromus tomentellus - Onobrychis cornuta* در مازندران



شکل ۱۲- تیپ گیاهی *Onobrychis cornuta - Festuca ovina* در مازندران



شکل ۱۳- تیپ گیاهی *Calliganum comusum - Stipagrostis karelini* در اصفهان



شکل ۹- تیپ گیاهی *Tamarix spp.* در مرکزی



شکل ۱۰- تیپ گیاهی *Juniperus excelsa - Pistacia atlantica subsp. mutica* در اردبیل

مانند اراضی زراعی، جنگل، نمک‌زار، مراتع، بیابان و سطوح آزاد آب‌ها تعریف شد. برای منطقه گرگان و گنبد شش تیپ اصلی (گروه) و ۲۵ زیر تیپ تشخیص داده شد که روی نقشه با علائم ویژه مشخص شدند. هر یک از زیر تیپ‌ها با ذکر علائم واحد رویشی، ارتفاع محلی، اقلیم، خاک، مساحت (هکتار) و درصد مشخص شد. جلد پنجم به منطقه خوانسار- فریدن اختصاص یافت. این طرح توسط دکتر مصطفی سعیدفر با همکاری مهدی افتخاری، محمدتقی فیضی و مسعود شکوئی در سال ۱۳۷۱ به چاپ رسید. برای این منطقه ۴۲ تیپ گیاهی تشخیص داده شد که مانند جلد نخست حاوی اطلاعات کامل بود. جلد ۷۶، تیپ‌های گیاهی منطقه اقلید استان فارس را بررسی کرده است. این منطقه با ۸۰۰ گونه گیاهی در هشت تیپ اصلی (گروه) و ۵۹ زیر تیپ با تصاویر رنگی و فهرست گونه‌های گیاهی دقیق به چاپ رسید.

جلدهای ۱۰۶ و ۱۱۴ به جزیره لاوان و قشم اختصاص یافت. در این گزارش‌ها که اطلاعات اندکی از قبل در دسترس بود، گزارش‌های جامع و مطلوبی با تصاویر رنگی جوامع رویشی و نقشه‌ها به چاپ رسید. تیپ‌های گیاهی متنوعی در آنها ذکر شد و فهرست گونه‌های گیاهی به‌دقت تهیه و تنظیم شد. تهیه تصاویر رنگی از تیپ‌های گیاهی موجود در مناطق مختلف آب و هوایی ایران یکی از دستاوردهای مهم طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور است که می‌توان با مشاهده آنها به ساختار و ریختار گیاهی مناطق مختلف اکولوژیک کشور پی برد (شکل‌های ۲ تا ۱۳).

در واقع موضوع کتاب‌های طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور، بررسی تیپ‌های گیاهی در مناطقی است که براساس عرف مرتع نامیده می‌شوند. این کتاب‌ها برای کلیه کسانی که به هر نحوی با مراتع سر و کار دارند، بسیار ارزشمند است. از آنجایی‌که انتشار این مجموعه کتاب‌ها نقشه جامعی از پوشش گیاهی مراتع کشور را نمایان می‌سازد و گونه‌های غالب و همراه را تا حد امکان معرفی می‌کند، کمک بزرگی برای انتخاب مناطق کلید در مراتع و طبقه‌بندی مراتع بوده و پهنه‌بندی وسعت مراتع با خصوصیات گوناگون را امکان‌پذیر می‌سازد.

● جمع‌بندی

نخست از همه محققان، کارشناسان و مجریان طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور در سراسر ایران تشکر و قدردانی می‌شود که توانستند با پایداری چنین اطلاعات نفیس و گرانبغی را تهیه کنند. اجرای طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور سبب شد که بخش‌های تحقیقاتی جنگل، مرتع، بیابان و گیاه‌شناسی با تبادل نظر بیشتر و بهتر در این طرح جامع در کنار یکدیگر فعالیت کنند که نتایج مطلوبی نیز به‌دست آمد. اجرای طرح

هرچند دارای روش‌شناسی اجرایی دقیق بود، اما برحسب دانش، سلیقه و توان مجریان تفاوت‌های ریز و درشتی در اجرای آن به چشم می‌خورد. اجرای این طرح موجب شناخت بهتر سرزمین ایران شد و سطح آگاهی و دانش منابع طبیعی، به‌ویژه مرتع را ارتقا داد. در واقع، با اجرای این طرح شالوده‌ای بنا نهاده شد که اینک شناخت بهتر و دقیق‌تری از وضعیت مراتع کشور تحصیل شده است. اهداف اصلی این طرح شامل تعیین کاربری کلیه سطوح در تمام گستره کشور، تعیین تیپ‌های گیاهی به‌همراه گیاهان غالب هر منطقه براساس روش فیزونومی و شناسایی و تشریح خصوصیات محیط طبیعی رویش گیاه از جمله خصوصیات آب و هوایی، خاک و همچنین گیاهان همراه هر تیپ گیاهی بود. نتایج این طرح در سطح گسترده‌ای از کارشناسان، استادان، دانشجویان، برنامه‌ریزان، مدیران ارشد و سازمان‌های اجرایی کشور قابل استفاده و بهره‌برداری است.

درخاتمه، از همه مدیران مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور که با صرف وقت و نظارت مستمر در تحقق نتایج اجرای طرح تلاش کردند، تشکر و قدردانی می‌شود. طرح ملی شناخت مناطق اکولوژیک کشور توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و با حمایت مالی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور انجام شده است.

● پیشنهادها

لازم است از همه اطلاعات به‌دست آمده در قالب یک بانک اطلاعات به‌همراه نقشه‌های رقومی، نرم‌افزار مانیتورینگ مراتع کشور تهیه شود. با خاتمه این مرحله با به‌کارگیری نیروهای جوان وضعیت تیپولوژی گزارش‌های قدیمی و مناطق آلباین (سوب نیوال) که نفوذ به آنها سخت‌تر است، مورد بازبینی و تجدید نظر قرار گیرد. با خاتمه مراحل چندگانه ذکر شده، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور تلاش کند با اجرای طرح پایشی نسبت به بازبینی و اصلاح بعضی نقاط در دوره‌های پنج‌ساله اهتمام ورزد و با ورود اطلاعات جدید به بانک اطلاعات تهیه شده، نقشه‌های بهنگام و دقیق‌تری تهیه کند، زیرا مقوله تغییر اقلیم، خشکسالی‌های مستمر، دینامیسم جمعیت گیاهی و پدیده توالی در پوشش‌های گیاهی این کار را امری الزامی و اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.